

Karina Leksy

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Zdominowani przez technologię informatyczno-komunikacyjną – o konsekwencjach naznaczenia cyfrowym dzieciństwem

Wprowadzenie

Drugą połowę XX wieku charakteryzuje znaczące przyspieszenie tempa zmian społeczno-kulturowych w skali ogólnoświatowej. Chociaż zmiany te dotyczą wielu dziedzin życia, to bez wątpienia na proces ten niebagatelny wpływ ma dynamiczny rozwój i rozpowszechnienie technologii informatyczno-komunikacyjnych¹. Dziś technologie te nie tylko dają współczesnemu człowiekowi ogromne możliwości w zakresie komunikacji i pozyskiwania informacji, lecz także tworzą specyficzny obszar codziennego funkcjonowania². Przede wszystkim mamy dziś większe możliwości nawiązywania kontaktów międzyludzkich za pośrednictwem narzędzi, które umożliwiają zawieranie i podtrzymywanie relacji bez „respektowania granic terytorialnych, a nawet czasowych”³. Internet pozwolił na „przekraczanie granic temporalnych, zapewnił anonimowość kontaktów, pozwolił na korzystanie z trudno dostępnych uprzednio informacji,

¹ M.J. Szymański: *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*. Kraków: Wydawnictwo Impuls, 2013, s. 55–59.

² J. Ropski: *Elektroniczne uzależnienia współczesnej młodzieży*. W: *Patologie w cyberświecie*. Red. S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek. Radom: Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu, 2012, s. 411.

³ M. Tanaś: *Diagnoza funkcjonowania nastolatków w sieci – aspekty społeczne, edukacyjne i etyczne*. W: *Nastolatki wobec Internetu*. Red. M. Tanaś. Warszawa: NASK, 2016, s. 6.

na sięganie do otwartych zasobów edukacyjnych oraz źródeł kultur odmiennych od własnej”⁴. Spowodował ponadto powstanie cyberprzestrzeni i licznych wirtualnych światów, w których szczególnie dobrze czuje się młode pokolenie⁵. Jednocześnie wraz z dominującą pozycją nowej technologii w życiu współczesnego człowieka pojawiły się liczne problemy i zagrożenia, które mogą być szczególnie niepokojące w kontekście socjalizacji oraz wychowania dzieci i młodzieży. Janusz Morbitzer pisze następująco: „Media, a głównie telewizja i podłączony do Internetu komputer, przełamały dotychczasową barierę w dostępie młodego człowieka do niepożądanego informacji. Do ukształtowanego przez tysiące lat świata wartości media wprowadziły na szeroką skalę elementy negatywne – antywartości – m.in. brak odpowiedzialności, głupotę, fałsz. Prowadzi to do upadku dotychczasowych przekonań i autorytetów oraz kryzysu aksjologicznej struktury człowieka, który zatracił wrażliwość na tradycyjne wartości, zagubił ich smak, pogubił się w odczytywaniu ich właściwej hierarchii”⁶. Nie można lekceważyć tego, że w procesie rozwoju i wychowania na kształtowanie się wartości, postaw, zachowań dziecka i młodego człowieka tak duży wpływ mają informacje zdobywane za pośrednictwem technologii informatyczno-komunikacyjnych. Zatem „swobodny dostęp do informacji rodzi z jednej strony możliwość samorozwoju, a z drugiej różnorodne zagrożenia, z których trzeba zdawać sobie sprawę, planując proces wychowania”⁷.

Głównym celem niniejszego artykułu, którego punkt wyjścia stanowią przytoczone refleksje, jest próba ukazania coraz bardziej powszechnego zaangażowania dzieci w wieku przedszkolnym w aktywności związane z technologią cyfrową (dowodzą tego dane statystyczne) oraz wskazanie zarówno szans i możliwości, jakie z tego mogą wynikać, jak i potencjalnych zagrożeń, na które mogą być narażone dzieci korzystające z mediów cyfrowych w sposób niekontrolowany i bez ograniczeń czasowych. Negatywne konsekwencje takich zachowań dla szeroko rozumianego zdrowia i rozwoju najmłodszych są niezwykle poważne, dlatego też ostatnia część opracowania została poświęcona

⁴ Ibidem, s. 8.

⁵ Rzeczywistość wirtualna to współcześnie niezwykle ważne środowisko życia człowieka; w środowisku tym szczególnie dobrze „czuje się” najmłodsze pokolenie, rodzi się bowiem i dorasta z technologią w tle, która w efekcie staje się naturalnym elementem codzienności dorastających.

⁶ J. Morbitzer: *Świat wartości w Internecie*. „Dziennik Polski” 2004, nr 28 (18124), s. 13 – podaje za: M.J. Szymański: *Socjologia edukacji...*, s. 133–134.

⁷ S. Jaskuła, L. Korporowicz: *Wychowanie do informacji: wyzwania i nadzieje*. „Pedagogika Społeczna” 2008, nr 1, s. 95.

uświadomieniu czytelnikowi potrzeby podejmowania działań profilaktycznych i edukacyjnych kierowanych nie tylko do dzieci, ale przede wszystkim do ich rodziców i opiekunów.

Uczestnictwo dzieci w różnych formach technologii cyfrowych – dane statystyczne

„Nowe technologie stały się jednym z elementów kontekstu społeczno-wychowawczego najmłodszego pokolenia”⁸. Świadczą o tym najnowsze statystyki zarówno polskie, jak i ogólnoświatowe, które pokazują, że dostępność w domach mobilnych urządzeń cyfrowych (takich jak smartfony, laptopy czy tablety) i Internetu oraz korzystanie przez dzieci i młodzież z tych urządzeń stale rośnie⁹. Ogromny wzrost w zakresie dostępności multimediiów i częstości korzystania z nich przez małe dzieci (poniżej 8. roku życia) potwierdzają wyniki badań Common Sense Media przeprowadzonych w roku 2011 i powtórzonych dwa lata później – w roku 2013. Badania te zostały zrealizowane na reprezentatywnej dla Stanów Zjednoczonych próbie 1 463 rodziców dzieci 8-letnich i młodszych. Przede wszystkim w badaniach z 2013 roku znacząco – w porównaniu do badań z roku 2011 – wzrósł odsetek dzieci, które posiadały swoje własne mobilne urządzenie cyfrowe, na przykład iPoda – z 8% do 40%. Jednocześnie procent dzieci, które miały w domu dostęp¹⁰ do jakiegokolwiek

⁸ A. Bąk: *Korzystanie z urządzeń mobilnych przez małe dzieci w Polsce. Wyniki badania ilościowego*. Fundacja Dzieci Niczyje 2015. https://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Bak_Korzystanie_z_urzadzen_mobilnych_raport.pdf [15.09.2018].

⁹ Z. Genç: *Parents' Perceptions about the Mobile Technology Use of Preschool Aged Children*. „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2014, vol. 146. www.researchgate.net/publication/265415913 [10.01.2018]. Zob. też: A.L. Gutnick et al.: *Always Connected: The New Digital Habits of Young Children*. New York: The Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop, 2011. www.joanganzcooneycenter.org/wp-content/uploads/2011/03/jgcc_alwaysconnected.pdf [10.01.2018]; L. Plooman et al.: *Preschool Children's Learning with Technology at Home*. „Computers and Education” 2012, 59 (1), s. 30–37 – podaję za: K. Makaruk, S. Wójcik: *Dorośli w wychowaniu małych dzieci do życia w świecie nowych technologii*. W: *Małe dzieci w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych. Pomędzy utopijnymi szansami a przesadzonymi zagrożeniami*. Red. J. Pyżalski. Łódź: Wydawnictwo „Eter”, 2017.

¹⁰ Z jednej strony dostęp do nowych mediów w środowisku dzieci nie musi oznaczać, że one z tych mediów korzystają, z drugiej jednak badacze z Common Sense Media Research Study stwierdzili, że większa dostępność urządzeń

urządzenia tego typu (na przykład tabletu, smartfona) wzrósł z 52% do aż 75%. Jak dowodzą wyniki przytaczanych badań z 2013 roku, dzieci w wieku od 0 do 8 lat były właścicielami: smartfona – 63% (41% w roku 2011), tabletu – 40% (8% dwa lata wcześniej), dotykowego iPoda lub podobnego urządzenia – 27% (21% w roku 2011)¹¹. Warto również zauważyć, że wzrósł średni czas, jaki dzieci spędzały na używaniu przenośnych urządzeń cyfrowych – z 5 do 15 minut dziennie w roku 2013. W analizowanym okresie 72% dzieci poniżej 8. roku życia najczęściej wykorzystywało urządzenia cyfrowe do takich aktywności, jak: granie w gry, oglądanie filmów, używanie aplikacji¹². Należy zaznaczyć, iż w badaniach dotyczących czasu spędzanego w medialnym świecie przez dzieci poniżej 2. roku życia nadal dominuje oglądanie telewizji (58% dzieci ogląda telewizję przynajmniej raz dziennie¹³), nowe technologie są jednak również obecne w codziennym funkcjonowaniu dzieci w tym wieku. Okazuje się, że – jak podano w badaniach ogłoszonych w 2013 roku – 38% dzieci poniżej 2. roku życia korzystało z cyfrowych mediów (podejmowało jakąkolwiek aktywność medialną), przy czym odsetek ten – podobnie jak pozostałe – uległ zmianie, gdyż w roku 2011 wynosił 10%. Wśród dzieci od 2 do 4 lat wskaźnik ten wzrósł w rozpatrywanym okresie z 39% do 80%, z kolei w odniesieniu do dzieci od 5. do 8. roku życia – z 52% do 83%. Zatem współcześnie dzieci rozpoczynają korzystanie z przenośnych mediów cyfrowych bardzo wcześnie. Najczęściej używanymi przez dzieci urządzeniami tego typu są smartfon oraz tablet (z urządzeń tych korzystało odpowiednio 51% i 44% dzieci)¹⁴.

Również w Polsce obniża się wiek dzieci, które korzystają z Internetu. W 2015 roku 21% dzieci 3-letnich korzystało (zgodnie z deklara-

cyfrowych prowadzi do wzrostu odsetka małych dzieci (0–8 lat) korzystających z tych mediów. Por. S. Chaudron: *Young Children (0–8) and Digital Technology – EU report*. Publications Office of the European Union, Luxembourg 2015. <http://doi.org/10.2788/00749> – podają za: D. Batorski: *Dzieci z sieci – dostęp i korzystanie z internetu przez dzieci w wieku przedszkolnym*. W: *Małe dzieci w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*, s. 79; Common Sense Media: *Zero to Eight: Children's Media Use in America Report*. Common Sense Media 2013. <https://www.commonsensemedia.org/research/zero-to-eight-childrens-media-use-in-america-2013> [17.01.2018], s. 20.

¹¹ Common Sense Media: *Zero to Eight...*, s. 9.

¹² Najczęściej używanymi aplikacjami były: gry edukacyjne (43% dzieci używało tego typu aplikacji często lub czasami), gry rozrywkowe („just for fun”) (42%) oraz aplikacje kreatywne/twórcze, na przykład służące rysowaniu, tworzeniu muzyki czy obrabianiu zdjęć (38%). Podają za: ibidem, s. 20.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, s. 9–20.

cjami, w większości pod nadzorem rodziców) z Internetu, przy czym w roku 2013 odsetek ten był ponad dwa razy mniejszy. Wzrost odsetka dzieci korzystających z sieci nastąpił także wśród 4-latków – z 25% w roku 2013 do 36% w 2015. W populacji 7-latków z Internetu w tym okresie korzystało prawie 70% dzieci. Interesujące wydaje się również to, że najmłodszy korzystają z coraz popularniejszych w Polsce tabletów, które – jak wskazują badania – są jednym z predyktorów „internetowej inicjacji”. Dane z roku 2015 pokazują, że z Internetu korzysta 28% dzieci 4-letnich nieposiadających tabletu w domu i aż 44% tych, które mają dostęp do tabletu¹⁵.

Badania dotyczące korzystania z urządzeń mobilnych przez małe dzieci w Polsce przeprowadziła w roku 2015 Fundacja Dzieci Niczyje (obecnie Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę) na próbie 1 011 rodziców dzieci w wieku od 6 miesięcy do 6,5 lat¹⁶. Na podstawie analizy zebranych danych stwierdzono, że z urządzeń mobilnych, takich jak: smartfon, tablet i przenośna konsola, korzysta 64% dzieci, w tym w grupie dzieci rocznych i 2-letnich odsetek ten wyniósł 43%, wśród dzieci 3- i 4-letnich – 62%, w grupie najstarszych dzieci z kolei – 84%. Zatem powszechne jest korzystanie przez dzieci w wieku 5 lat i starsze z urządzeń mobilnych. Badano również częstotliwość korzystania z urządzeń mobilnych. Stwierdzono, że 25% dzieci korzysta z nich codziennie, jednocześnie warto podkreślić, że w największym stopniu aktywność ta dotyczy dzieci najmłodszych (rocznych i 2-letnich), gdyż w tej grupie odsetek korzystających z urządzeń mobilnych wynosi aż 30%. Ponadto cytowane badania ujawniły, że 26% dzieci posiada własne urządzenie mobilne, 79% dzieci ogląda filmy na smartfonie lub tablecie, a 62% na nich gra¹⁷. Aż 63% dzieci zdarzyło się bawić smartfonem lub tabletem bez konkretnego celu, w tym aż 69% tej grupy stanowiły dzieci najmłodsze (roczne i 2-letnie).

Technologie cyfrowe a perspektywy szans rozwojowych dzieci

Nie ulega wątpliwości, że dynamiczny rozwój cyfrowych mediów i Internetu determinuje „sytuację życiową współczesnych dzieci w każ-

¹⁵ D. Batorski: *Dzieci z sieci...*, s. 79–83.

¹⁶ A. Bąk: *Korzystanie z urządzeń mobilnych...*, s. 5.

¹⁷ Wśród gier i aplikacji, z których – według deklaracji rodziców – korzystały dzieci, znalazły się kolejno: aplikacje o charakterze edukacyjnym (na przykład puzzle, memory) – 79%; aplikacje rozwijające kreatywność (na przykład rysowanie, tworzenie muzyki) – 64%; gry służące rozrywce – 64%. Około 16% dzieci używało innych niż wymienione rodzaje aplikacji. Ibidem, s. 7–10.

dej sferze ich aktywności”¹⁸. Nauczyciele, rodzice, promotorzy zdrowia czy eksperci w dziedzinie psychologii rozwojowej zgadzają się z tym, że korzystanie z mediów przez dzieci głęboko oddziałuje na proces uczenia się, rozwój kompetencji społecznych oraz zachowanie¹⁹. Jednocześnie opinie na temat korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych przez najmłodszych są podzielone, co zapewne wynika z różnych zastosowań multimedialnych, a w efekcie różnych konsekwencji – pozytywnych i negatywnych – korzystania przez najmłodszych z urządzeń cyfrowych²⁰. Trudno się nie zgodzić ze stwierdzeniem, że to nie narzędzia cyfrowe mają na człowieka korzystny lub niekorzystny wpływ, ale sposób ich wykorzystania i „poziom dopasowania do potrzeb rozwojowych dziecka”²¹.

Warto zauważyć, że małe dzieci korzystają z nowych technologii w celach zarówno edukacyjnych, jak i rozrywkowych. Obserwuje się wiele pozytywnych efektów korzystania z urządzeń elektronicznych w celach edukacyjnych, na przykład nauka z użyciem tabletu zwiększa motywację oraz koncentrację na zadaniu, dzieci korzystające w toku nauki z tabletu uczą się z powodzeniem języków obcych (szczególnie języka angielskiego), szybciej poznają litery i cyfry, uczą się czytać²². W analizowanym kontekście przejrzystej systematyzacji szans rozwojowych wynikających z korzystania przez dzieci w wieku 3–6 lat z technologii informacyjno-komunikacyjnych dokonali Jacek Pyżalski, Michał Klichowski i Mariusz Przybyła. Wskazali oni na pozytywne efekty korzystania z multimedialnych w zakresie rozwoju: emocjonalnego, społecznego i moralnego, poznawczego oraz fizycznego i motorycznego

¹⁸ A. Andrzejewska: *Dziecko w świecie rzeczywistym i wirtualnym*. W: *Patologie w cyberswiecie...*, s. 44.

¹⁹ Common Sense Media: *Zero to Eight...*, s. 7.

²⁰ Jacek Pyżalski zwraca uwagę, że „nadmierna koncentracja na ryzyku odwraca uwagę od potencjalnych korzyści i stanowi generalizację utożsamiającą użytkowanie TIK przez młodsze dzieci z zagrożeniem dla ich rozwoju”. J. Pyżalski: *Dzieci w wieku przedszkolnym w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych – w stronę zagrożeń*. W: *Małe dzieci w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*, s. 160.

²¹ J. Pyżalski, M. Klichowski, M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK), ze szczególnym uwzględnieniem aplikacji mobilnych (TIK-mobApp) przez dzieci w wieku 3–6 lat*. Poznań 2014. [Badania finansowane w ramach innowacji społecznych Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (grant NCBiR/IS-1/2012)]. https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12555/1/BestApp_raport_1_fin.pdf [3.06.2018].

²² D. Batorski: *Dzieci z sieci...*, s. 91.

małych dzieci. Wymienili przykładowe pozytywne skutki używania przez dzieci urządzeń multimedialnych:

- 1) w zakresie rozwoju emocjonalnego:
 - możliwość archiwizowania wytworów dzieci może w nich budzić pozytywne emocje i poczucie sukcesu;
 - samodzielne zaangażowanie w różne działania z użyciem multimedialnych może być dla dzieci motywujące i nagradzające pod względem emocjonalnym;
 - korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych może poprzez zabawę uczyć – szczególnie istotne będą tu działania dziecka o charakterze twórczym;
- 2) w zakresie rozwoju społecznego i moralnego:
 - korzystanie z nowych technologii może zachęcać dziecko do budowania i podtrzymywania społecznych relacji z rówieśnikami i osobami dorosłymi;
 - odpowiednio dobrane aplikacje mobilne mogą przedstawiać pozytywne wzorce i uczyć istotnych wartości społecznych;
 - dostęp do technologii informacyjno-komunikacyjnych może uczyć bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z nich, w tym komunikacji za pośrednictwem nowych mediów;
 - nowe technologie, w tym aplikacje cyfrowe, mogą przygotowywać dziecko do tego, by w przyszłości korzystało z mediów jako „odbiorca, uczestnik i aktor”²³ (przy czym w przypadku dzieci w wieku 3–6 lat konieczna jest „kontrolująca, moderująca i towarzysząca rola rodzica”);
- 3) w zakresie rozwoju poznawczego:
 - odpowiednio dobrane aplikacje cyfrowe mogą być skutecznym narzędziem uczenia się dzieci, w tym: mogą dostarczać dzieciom cennych informacji, dawać możliwość poszerzenia doświadczeń i wiedzy niedostępnej poza mediami cyfrowymi, stymulować w kontekście rozwoju umiejętności uczenia się, a sam proces uczenia mogą czynić efektywniejszym;
 - technologie cyfrowe mogą stymulować dzieci w zakresie: rozwoju mowy i kompetencji językowych, nauki pisania, alfabetyzacji medialnej;

²³ Zob. typologię korzyści związanych z wykorzystaniem nowych mediów przez młode pokolenie (na podstawie: S. Livingstone, L. Haddon: *EU Kids Online: Final report*. LSE, London: EU Kids Online, 2009) przedstawioną w opracowaniu: J. Pyżalski, M. Klichowski, M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)...*, s. 13.

- nowe media mogą być wykorzystywane w celu umożliwienia dziecku: przeżywania nowych doświadczeń wizualnych, eksperymentowania w procesie twórczym, nauki poprzez obraz i dźwięk;
 - aplikacje przeznaczone dla dzieci w wieku 3–6 lat umożliwiają im wykonanie zadania w ich własnym tempie oraz dają możliwość samodzielnego dokumentowania swoich osiągnięć;
 - aplikacje mogą także pełnić funkcję kompensacyjną lub zmniejszającą skutki nierówności społecznych i rozwojowych;
- 4) w zakresie rozwoju fizycznego i motorycznego:
- technologie informacyjno-komunikacyjne mogą rozwijać motorykę małą i koordynację oko – ręka u dzieci w wieku 3–6 lat;
 - aplikacje cyfrowe wspomagają pracę z dziećmi z niepełnosprawnościami²⁴.

Nie ulega wątpliwości, że nowe technologie mogą stymulować rozwój najmłodszych, jednak potencjalnie pozytywny wpływ tych technologii na rozwój tak małych dzieci zależy od ich środowiska społecznego, a szczególnie od wiedzy i kompetencji medialnych rodziców i nauczycieli przedszkola. Rolą właśnie najbliższego otoczenia jest przygotowanie dzieci do dorastania i funkcjonowania w zmediatyzowanym świecie tak, aby mogły czerpać z użytkowania cyfrowych mediów jak najwięcej korzyści, unikając jednocześnie związanych z niewłaściwym użytkowaniem tych mediów zagrożeń²⁵.

Zagrożenia dla zdrowia i rozwoju dzieci wynikające z korzystania przez nie z technologii informatyczno-komunikacyjnych

Potencjalnym zagrożeniem dla zdrowia i rozwoju dzieci jest wykorzystywanie przez nie mediów cyfrowych wyłącznie w celach rozrywkowych. Niestety okazuje się, że gry i aplikacje dla dzieci konstruowane są w taki sposób, aby sprzyjały ich zaangażowaniu. Ma to uzależniający charakter – takie aplikacje i gry dostarczają małym użytkownikom coraz silniejszych wzmocnień pozytywnych²⁶. Dzieci mają jednak najmniejszą świadomość zagrożeń związanych z wykorzystywaniem cyfrowych urządzeń i obecnością w interne-

²⁴ J. Pyżalski, M. Klichowski, M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)...*, s. 6–23.

²⁵ Por. ibidem, s. 4–5.

²⁶ D. Batorski: *Dzieci z sieci...*, s. 91.

towej sieci. Rodzice z kolei „jako pierwsze i najważniejsze środowisko wychowawcze, w zakresie nowych możliwości multimedialnych i funkcjonowania informacji w cyberprzestrzeni, nie mają orientacji w zakresie ewentualnych negatywnych konsekwencji stosowania najnowszych technologii”²⁷.

Potencjalne zagrożenia dla zdrowia i rozwoju najmłodszych dzieci wynikające z nadmiernego, niekontrolowanego korzystania z technologii informatyczno-komunikacyjnych umownie odniesiono do poszczególnych sfer rozwoju małego dziecka²⁸:

- zagrożenia dla rozwoju fizycznego;
- zagrożenia dla rozwoju poznawczego;
- zagrożenia dla rozwoju emocjonalnego i społecznego;
- zagrożenia związane z dominującą pozycją technologii informacyjno-komunikacyjnych w aktywności dziecka na tle innych jego aktywności;
- zagrożenia związane z wykorzystywaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych w zastosowaniach *online*;
- zagrożenia związane z wykorzystywaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych bez kontroli i towarzyszenia osób dorosłych.

Wśród **zaburzeń i problemów zdrowia fizycznego** dzieci w wieku przedszkolnym nadmiernie korzystających z nowej technologii cyfrowej wyróżniono:

- a) wady postawy – między innymi problemy szyjnego odcinka kręgosłupa będące efektem długotrwałego pochylecia głowy podczas korzystania z urządzeń mobilnych (*text neck*)²⁹; często także bóle pleców będące skutkiem przeciążonych mięśni i nerwów, nadciągniętych mięśni i ścięgien oraz skrzywienia kręgosłupa (przyczyną tego jest długotrwałe przyjmowanie pozycji siedzącej z wyciągniętymi rękami)³⁰;
- b) wady i zaburzenia wzroku – zmęczenie oczu, problemy z ostrością widzenia, suchość oczu (przyczyną tego stanu jest przede wszyst-

²⁷ J. Bednarek: *Pedagogiczny wymiar cyberprzestępstw dzieci i młodzieży. W: Patologie w cyberświecie...*, s. 25.

²⁸ J. Pyżalski: *Dzieci w wieku przedszkolnym w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*, s. 163–164; J. Pyżalski, M. Klichowski, M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)...*, s. 65.

²⁹ J. Pyżalski: *Dzieci w wieku przedszkolnym w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*, s. 165–166.

³⁰ M. Kopczewski, I. Dudziuk: *Zagrożenia, jakie niesie korzystanie z cyberprzestrzeni. „Modele Inżynierii Teleinformatyki” 2012, nr 7.* http://mit.weii.tu.koszalin.pl/MIT7/Modele%20inzynierii%20teleinformatyki%207_10%20Kopczewski%20Dudziuk.pdf [3.06.2018].

kim: zbyt długi czas wpatrywania się w ekran, duża ilość światła, duży wysiłek oka)³¹;

- c) nadwaga/otyłość³² – powodowane głównie niskim poziomem aktywności ruchowej;
- d) zespół urazowy (zespół cieśni) nadgarstka, bóle w łokciach, ramiionach (przyczyną tych problemów jest przeciążenie nadgarstków i palców rąk na skutek notorycznego stukania w klawiaturę komputera)³³.

Ponadto wśród zagrożeń zdrowia fizycznego Marian Kopczewski i Iwona Dudziuk wymieniają: bóle głowy (napięciowe oraz migrenowe), urazy kości ogonowej (powodowane nieprawidłowo dobranym krzesłem do siedzenia przy komputerze), mrowienia, drętwienia w obrębie ciała (na skutek słabego krążenia krwi), zapalenia ścięgien, alergie³⁴.

Ryzyko wystąpienia **problemów w zakresie rozwoju poznawczego** dzieci może się wiązać z ograniczoną zdolnością odróżniania realnej rzeczywistości od fikcji, dokonują się bowiem „istotne przesunięcia w rozumieniu prawdy i fikcji”³⁵, a „granica między iluzją a prawdziwym światem jest często zamazana, czego dziecko nie jest w stanie zweryfikować na podstawie wcześniejszych doświadczeń”³⁶. Zgodnie z teorią społecznego uczenia, dzieci będą też naśladować obserwowane na ekranie zachowania, co jest szczególnie niebezpieczne w sytuacji, gdy obserwowane obrazy są związane z przemocą lub pornografią³⁷. Treści przekazów mogą być nieprawdziwe, promować stereotypy lub zachowania antyspołeczne, a forma przekazów może być niedostosowana do wieku i możliwości percepcyjnych dzieci

³¹ Ibidem.

³² Zob. też M. Spitzer: *Cyberchoroby. Jak cyfrowe życie rujnuje nasze zdrowie*. Przeł. M. Guzowska. Słupsk: Wydawnictwo Dobra Literatura, 2016, s. 260–266.

³³ M. Kopczewski, I. Dudziuk: *Zagrożenia, jakie niesie korzystanie z cyberprzestrzeni...*, s. 81.

³⁴ Ibidem.

³⁵ K. Pankowska: *Rzeczywistość zapośredniczona – nowe problemy wzrastania dziecka w przestrzeni multimedialnej*. W: *Media elektroniczne – kreujące obraz rodziny i dziecka*. Red. J. Izdebska. Białystok: Trans Humana, 2008, s. 29 – podaje za: A. Andrzejewską: *Dziecko w świecie rzeczywistym i wirtualnym...*, s. 47.

³⁶ A. Andrzejewska: *Dziecko w świecie rzeczywistym i wirtualnym...*, s. 47.

³⁷ J. Pyżalski: *Dzieci w wieku przedszkolnym w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*, s. 165–166.

(zbyt skomplikowane, zawierające trudne słownictwo czy zbyt dużo kolorów, ruchu)³⁸.

Jako szczególnie ważne **zagrożenie dla rozwoju emocjonalnego i społecznego** dzieci wynikające z nadmiernego korzystania przez nie z technologii cyfrowej wskazuje się ograniczenie czasu bezpośrednich interakcji społecznych³⁹. Nadmierne zaangażowanie w świat multimedialny i wirtualny (nie tylko dzieci, lecz także dorosłych) powoduje – jak dowiedziono – „oddalanie się rodziców i dzieci od siebie na wszystkich kontynentach”⁴⁰. Na rozwój emocjonalny i społeczny dziecka wpływa także „ładunek emocjonalny treści”, z którymi się ono spotyka. Bez wątpienia treści, w których zawarta jest przemoc czy sceny erotyczne, będą negatywnie oddziaływać na jego funkcjonowanie. Przede wszystkim może to prowadzić do „desensytyzacji w postaci znieczulenia na sceny przedstawiające np. przypadki fizycznego krzywdzenia drugiego człowieka”, ponadto „silne reakcje emocjonalne mogą przekładać się na występowanie zgeneralizowanego lęku oraz zaburzeń emocjonalnych”⁴¹.

Gdy **technologie informatyczno-komunikacyjne zajmują pozycję dominującą w aktywności dziecka**, może to prowadzić do uzależnienia. Zachowania związane z użytkowaniem mediów mogą przekształcić się w uzależnienie, gdy dziecko traci kontrolę nad daną sytuacją. Występuje wówczas wewnętrzny przymus wykonywania czynności, chociaż ma ona negatywny wpływ na codzienne funkcjonowanie i relacje społeczne. „Nadużywanie mediów oznacza zatem patologiczny wzorzec korzystania z nowych technologii, który prowadzi do upośledzenia funkcjonowania jednostki oraz skutkuje jej złym samopoczuciem. Kiedy dziecko nie może wykonywać czynności uzależniających – występuje u niego rozdrażnienie, złość, niepokój. Pojawiają się zachowania agresywne i autoagresywne”⁴². Czasem dziecko posuwa się do szantażu rodziców, ci z kolei z obawy przed realizacją gróźb lub też

³⁸ J. Pyżalski, M. Klichowski, M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)...*, s. 70–71.

³⁹ J. Pyżalski: *Dzieci w wieku przedszkolnym w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*, s. 166.

⁴⁰ J. Bednarek: *Pedagogiczny wymiar cyberprzestępstw dzieci i młodzieży...*, s. 30.

⁴¹ J. Pyżalski: *Dzieci w wieku przedszkolnym w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*, s. 166–167. Por. J. Pyżalski, M. Klichowski, M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)...*, s. 71–73.

⁴² A. Ogonońska: *Uzależnienia medialne, czyli o patologicznym wykorzystaniu mediów*. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne, 2014, s. 25.

koniecznością konfrontacji z rozszluszczonym dzieckiem, ustępują mu, co jedynie pogłębia problem⁴³. Warto zwrócić uwagę, że wśród czynników sprzyjających pojawieniu się cyberzaburzeń u dzieci i nastolatków wymienia się przede wszystkim niestabilne środowisko wychowawcze oraz sprzeczne komunikaty i standardy rodziców w stosunku do (nad) używania technologii cyfrowej⁴⁴. Ponadto czynnikiem ryzyka występowania zależności od nowych mediów jest wiek dziecka (im młodsze dziecko, tym zaburzenie występuje szybciej) i traktowanie urządzeń cyfrowych jak najważniejszej zabawki⁴⁵. Podstawowym, pierwszym symptomem występowania uzależnienia jest wzrost agresji dziecka w przypadku prób ograniczenia mu czasu na przykład dostępu do sieci internetowej⁴⁶. Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych powinno jedynie uzupełniać, a nie zastępować tradycyjne aktywności dzieci. Kontrolowanie przez opiekunów czasu spędzanego przez najmłodszych przed ekranem jest kluczowe i niezbędne⁴⁷.

Wśród **zagrożeń związanych z technologią informacyjno-komunikacyjną wykorzystującą Internet** należy – za Jackiem Pyżalskim – wskazać niebezpieczeństwa wynikające z tego, że w sieci są łatwo dostępne i potencjalnie szkodliwe dla najmłodszych treści i kontakty. Jako jedno z najważniejszych wyróżnia się: narażenie na kontakt dziecka z reklamą; przemocowy/erotyczny/pornograficzny charakter treści, z którymi styka się dziecko; nawiązywanie przez dziecko kontaktu z nieznanymi osobami; działania agresywne skierowane na dziecko lub molestowanie seksualne. Jednocześnie warto zauważyć, że dziecko w sieci może stać się nie tylko ofiarą, lecz także sprawcą, na przykład cyberprzemocy rówieśniczej. Brak znajomości obowiązującego prawa i potencjalnych konsekwencji jego łamania może być przyczyną podejmowania przez dziecko działań naruszających prawa autorskie, prywatność innych osób, angażowania się w nielegalne przedsięwzięcia; dziecko może też nieświadomie stać się producentem lub odbiorcą treści erotycznych⁴⁸.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, s. 27.

⁴⁵ Zob. B. Szmajdziński: *Syndrom Uzależnienia od Internetu*. Warszawa: Wydawnictwo Studio-Impuls, 2007.

⁴⁶ M. Jędrzejko, D. Morańska: *Cyfrowi Tubylcy. Socjopedagogiczne aspekty nowych technologii cyfrowych*. Dąbrowa Górnicza-Warszawa: Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej-Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2013, s. 270–276.

⁴⁷ J. Pyżalski, M. Klichowski, M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)...*, s. 74.

⁴⁸ J. Pyżalski: *Dzieci w wieku przedszkolnym w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*, s. 169–173. Zob. też: J. Pyżalski, M. Klichowski,

Zagrożeniem dla zdrowia i rozwoju najmłodszych dzieci może być także wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych bez kontroli i towarzyszenia osób dorosłych. Z jednej strony dziecko może szybko uzależnić się od cyfrowych mediów, z drugiej natomiast z łatwością natknąć się na treści dla niego szkodliwe i niebezpieczne. Jak zwracają uwagę Marian Kopczewski i Iwona Dudziuk: „Małe dziecko nie ma jeszcze ukształtowanego obrazu świata i pozostawione samo sobie nie będzie przygotowane odbierać treści cyberprzestrzeni”⁴⁹. Zatem rola dorosłych jest nie do przecenienia. Ich działania w analizowanym obszarze powinny sprowadzać się do:

- monitorowania aktywności dziecka wykorzystującego technologie informacyjno-komunikacyjne;
- współpracy rodziców/nauczycieli i dzieci podczas korzystania z różnych narzędzi nowych technologii;
- uświadamiania dzieci (poprzez rozmowy) w zakresie niebezpieczeństw związanych z korzystaniem z technologii cyfrowej, szczególnie Internetu⁵⁰.

Warto pamiętać, że dorośli pełnią w stosunku do małych dzieci rolę modelu wszystkich społecznych zachowań oraz „mogą moderować uczenie się społeczne emocji i sposobów ich wyrażania oraz norm społecznych”⁵¹.

Media cyfrowe jako „pomoc” w wychowaniu

Warto wspomnieć o bardzo niepokojącym, ale coraz powszechniejszym zjawisku „wkładania w ręce dzieci” urządzeń cyfrowych (głównie smartfona lub tabletu) przez samych rodziców, którzy traktują je jako zabawkę lub pomoc w procesie wychowywania⁵². Szczególnie „modne” stało się korzystanie przez dzieci z tabletów – ich dotykowe ekrany są łatwe z obsłudze, ponadto urządzenia nie wymagają bezpośredniego podłączenia do prądu i mogą być użytkowane przez

M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)...*, s. 75–80; A. Kasprzycki: *Dziecko w obliczu patologii świata wirtualnego. W: Patologie w cyberświecie...*, s. 379.

⁴⁹ M. Kopczewski, I. Dudziuk: *Zagrożenia, jakie niesie korzystanie z cyberprzestrzeni...*, s. 86.

⁵⁰ J. Pyżalski, M. Klichowski, M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)...*, s. 86.

⁵¹ Ibidem, s. 85.

⁵² T. Hu k: *Smartphones in Child Upbringing During Early Childhood: Hazards and Possibilities from Mothers' Perspective*. „Kultura i Edukacja” 2017, nr 2 (116), s. 118–128.

dzieci niemalże bez nadzoru dorosłych⁵³. Rodzice wykorzystują często tego typu cyfrowe multimedia w celu zajęcia uwagi nawet bardzo małych dzieci, po to, aby mogli wypełnić swoje obowiązki domowe i zawodowe⁵⁴. Część rodziców umożliwia jednak dzieciom dostęp do tabletów czy smartfonów dla tzw. świętego spokoju i własnej wygody, a urządzenia te pełnią rolę elektronicznych opiekunek, których zadaniem jest uspokojenie dziecka czy zajęcie go⁵⁵. Tak używane nowe media służą rodzicom do dyscyplinowania i nagradzania dzieci, a smartfon nazywany jest wręcz „cyfrowym smoczkiem” (*digital pacifier*), który służy do uspokajania bądź zajęcia uwagi najmłodszych⁵⁶. Również cytowane wyniki badań dotyczące korzystania z urządzeń cyfrowych przez najmłodszych⁵⁷ potwierdzają, że rodzice sami udostępniają dzieciom mobilne urządzenia przede wszystkim w sytuacji, gdy muszą „zająć się własnymi sprawami” (69% badanych), lub też możliwość korzystania z urządzenia traktują jako nagrodę dla dziecka (49%). Respondenci udostępniali urządzenia cyfrowe dzieciom również wtedy, gdy chcieli je nakłonić do zjedzenia posiłku (19%) lub ułatwić dziecku zasypianie (15%). Bez wątpienia to, ile czasu dzieci spędzają na używaniu multimediów, w ogromnym stopniu zależy od stosunku do nich rodziców. Większość rodziców dzieci w wieku do 8 lat zarówno tradycyjne, jak i nowe media powszechnie stosuje w praktyce rodzicielskiej⁵⁸, tym bardziej że najczęściej nie dostrzega potencjalnych zagrożeń związanych z używaniem nowej technologii przez najmłodszych⁵⁹. Zjawisko to jest na tyle powszechne, że dzieci, które „nie rozstają się z tabletem bądź smartfonem”, określono mianem „tabletowych dzieci”⁶⁰. Gdy dzieci takie zostaną pozbawione

⁵³ D. Batorski: *Dzieci z sieci...*, s. 83.

⁵⁴ A.L. Gutnick et al.: *Always Connected: The New Digital Habits of Young Children...*

⁵⁵ D. Batorski: *Dzieci z sieci...*, s. 91.

⁵⁶ T. Huk: *Smartphones in Child Upbringing During Early Childhood...*, s. 118–128.

⁵⁷ A. Bąk: *Korzystanie z urządzeń mobilnych...*, s. 13–15.

⁵⁸ E. Wartella et al.: *Parenting in the Age of Digital Technology: A National Survey*. Report of the Center on Media and Human Development. School of Communication. Northwestern University, 2014, October 3rd. cmhd.northwestern.edu – podają za: T. Huk: *Smartphones in Child Upbringing During Early Childhood...*, s. 120–121.

⁵⁹ L. Plowman et al.: *Preschool Children's Learning with Technology at Home...*, s. 63–74 – podają za: D. Batorski: *Dzieci z sieci...*, s. 91.

⁶⁰ D. Romanowska, E. Lis: *Tabletowe dzieci*. „Newsweek” 2015, nr 31 – podają za: J. Morbitzer: *Edukacja medialna (małego) dziecka*. W: *Małe dzieci w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych...*, s. 208.

cyfrowego urządzenia, stają się rozdrażnione, agresywne i cierpią na bezsenność. Co więcej, mają niższą odporność, dolegliwości mięśniowe i stawowe oraz problemy w relacjach z rówieśnikami. Niestety badania dowodzą, że im wcześniej dziecko zaczyna mieć kontakt z nową technologią, tym większe istnieje prawdopodobieństwo nieprawidłowego rozwoju mózgu⁶¹.

Cyfrowe dzieciństwo jako wyzwanie dla edukacji i profilaktyki

W obliczu negatywnych konsekwencji (nad)używania nowych mediów przez dzieci i młodzież niezbędne jest podejmowanie działań o charakterze edukacyjnym, gdyż jedynie poprzez przekazywanie rzetelnej, wszechstronnej wiedzy w zakresie mediów elektronicznych oraz kształcenie u dzieci i młodzieży umiejętności selektywnego odbioru treści, samoograniczania się w zakresie ilości spędzania wolnego czasu przed ekranem komputera czy – coraz częściej – smartfona możliwe jest zapobieganie negatywnym konsekwencjom korzystania z nowoczesnej technologii⁶². „Nauczenie dzieci, by w cyberprzestrzeni były uważne i ostrożne, jest kluczowe w uczestniczeniu dzieci w świecie wirtualnym”⁶³. Niezbędna jest zatem świadomość zagrożeń oraz umiejętność reagowania na różne treści i sytuacje, z jakimi dzieci mogą mieć kontakt. Dopóki dziecko jest małe, rolą rodziców jest chronienie go przed potencjalnymi zagrożeniami i negatywnymi skutkami korzystania z nowej technologii⁶⁴. Tymczasem opiekunowie często nie zdają sobie sprawy z potencjalnych konsekwencji związanych z nadmiernym korzystaniem przez dziecko z mediów cyfrowych, a przecież skuteczność ochrony najmłodszych zależy głównie od świadomości rodziców i ich znajomości zagrożeń⁶⁵. Dlatego w wielu przypadkach niezbędna jest pedagogizacja rodziców – zwiększanie ich świadomości pedagogicznej powinno doprowadzić do poprawy

⁶¹ J. Morbitzer: *Edukacja medialna (małego) dziecka...*, s. 208–209. Na problem tzw. tabletowych dzieci zwróciła także uwagę Fundacja Dzieci Niczyje (Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę), która w roku 2015 zorganizowała kampanię profilaktyczną *Mama, tata, tablet*. Podkreślono w niej, że „zbyt wczesne i intensywne korzystanie z urządzeń elektronicznych może być dla nich [dzieci – K.L.] szkodliwe” (www.mamatatatablet.pl – podaje za: ibidem, s. 210). Zob. też M. Spitzer: *Cyberchoroby...*, s. 234–241.

⁶² Ibidem, s. 67.

⁶³ A. Andrzejewska: *Dziecko w świecie rzeczywistym i wirtualnym...*, s. 51.

⁶⁴ Por. ibidem, s. 52.

⁶⁵ Ibidem, s. 48.

jakości oddziaływania pedagogicznego rodziców względem dzieci⁶⁶. Ważne jest, by rodzice, którzy są odpowiedzialni za przygotowanie dzieci do „świadomego i krytycznego odbioru mediów”, mogli zdobywać wiedzę i kompetencje medialne, które umożliwią rodzicielską pomoc dzieciom we właściwym korzystaniu z mediów⁶⁷. Oddziaływanie pedagogiczne może się odbywać w ramach tzw. edukacji medialnej rodziców⁶⁸, ale także edukacji zdrowotnej, która – rozumiana jako proces całościowy – obejmuje również dorosłych w roli rodziców; edukacja taka przyczynia się do wzbogacenia wiedzy dorosłych w zakresie szeroko rozumianego oddziaływania multimediów na dzieci i młodzież, świadomości istniejących w sieci zagrożeń oraz umiejętności wychowawczych służących bezpiecznemu i racjonalnemu wykorzystywaniu nowych mediów przez dorastających⁶⁹. Warto podkreślić, że edukacja medialna i zdrowotna powinna być kierowana zarówno do dzieci i młodzieży, jak i do rodziców i nauczycieli. Edukacja ta powinna wyposażać dzieci, młodzież i dorosłych w rzetelną wiedzę i umiejętności, które pozwolą na świadomy i krytyczny odbiór medialnych przekazów, oraz przyczynić się do „właściwego odbioru komunikatów medialnych, a także do posługiwania się mediami jako narzędziami komunikowania, uczenia się, zdobywania, gromadzenia i przetwarzania informacji”⁷⁰.

Obok działań o charakterze edukacyjnym niezwykle ważna jest profilaktyka, która powinna być stosowana przede wszystkim przez rodziców i opiekunów dziecka od najmłodszych lat jego życia. Z punktu widzenia rodzica, pedagoga, promotora zdrowia ważne wydaje przede wszystkim to, aby nie „wkładać” małemu dziecku tabletu czy smartfona do ręki niemalże od pierwszych dni życia. Niezwykle ważny, aktualny i wart podkreślania jest również postulat spędzania czasu

⁶⁶ W. Wiśniewski: *Społeczne potrzeby uzupełniania wiedzy*. W: *Wprowadzenie do pedagogiki dorosłych*. Red. T. Wujek. Warszawa: PWN, 1992.

⁶⁷ A. Andrzejewska: *Dziecko w świecie rzeczywistym i wirtualnym...*, s. 254.

⁶⁸ A. Skreczko: *Pedagogizacja rodziców w zakresie korzystania z mediów elektronicznych w wychowaniu rodzinnym*. W: *Media elektroniczne w życiu dziecka w kontekście wartości wychowawczych oraz zagrożeń*. Red. J. Izdebska. Białystok: Trans Humana, 2008.

⁶⁹ K. Borzucka-Sitkiewicz, K. Leksy: *Ekshibicjonizm społeczny w Internecie. Motywy i potencjalne zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa młodzieży*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017, s. 148.

⁷⁰ B. Krzesińska-Żach: *Edukacja medialna dziecka w rodzinie – wybrane aspekty*. W: *Dziecko i media elektroniczne – nowy wymiar dzieciństwa*. Red. J. Izdebska, T. Sosnowski. T. 1. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2005, s. 54.

wolnego razem z dzieckiem. Zapewne dla osób ceniących aktywność fizyczną doskonałym pomysłem jest wprowadzanie dziecka w świat sportu i zachęcanie podopiecznego do różnego rodzaju aktywności ruchowej. Chodzi tu zatem nie tylko o fizyczną obecność, lecz także o uczestnictwo i twórcze działanie podejmowane wspólnie z dzieckiem – rodzic powinien być rodzicem zaangażowanym, obecnym. Gdy dziecko już korzysta z mediów cyfrowych, ważna jest kontrola rodzicielska (nie tylko czasu korzystania, lecz także treści, z którymi dziecko ma do czynienia) oraz współuczestnictwo rodzica/rodziców w aktywnościach dziecka związanych z użytkowaniem multimediów. Jacek Pyżalski, Michał Klichowski i Mariusz Przybyła tak konkludują swoje badania: „Bez względu na obiektywną jakość określonych instrumentów TIK (np. aplikacji mobilnych) warunkiem niezbędnym dla odpowiedzialnego i bezpiecznego wykorzystania TIK przez dzieci w wieku przedszkolnym jest mądra obecność osób dorosłych nie tylko o charakterze monitorującym, ale też towarzyszącym”⁷¹. Podobnie pisze Agnieszka Ogonowska: „Aktywna obecność rodzica podczas oglądania filmu/programu jest podstawową formą działań profilaktycznych związanych z wczesnym okresem kształtowania u dziecka kompetencji i świadomości kultury telewizyjnej i internetowej”⁷². Ponadto ważne jest stanowcze i konsekwentne postępowanie w zakresie ograniczania czasu kontaktu dziecka z mediami elektronicznymi, nawet w sytuacji, gdy dziecko protestuje. Obowiązkiem rodziców jest bowiem zadbanie o to, aby dziecko „nie zostało pochłonięte przez wirtualny świat. Trzeba dostrzegać nie tylko pozytywne strony korzystania z komputera, ale również zagrożenia wynikające z ciągłego spędzania wolnego czasu przed ekranem monitora. Należy zdać sobie sprawę z niebezpieczeństw, jakie niesie ze sobą nadmierne skupienie na świecie wirtualnym”⁷³, nadużywanie cyfrowych mediów w dzieciństwie zmniejsza bowiem szanse edukacyjne oraz możliwość zachowania dobrego stanu zdrowia w wieku dorosłym⁷⁴. Nie można zatem pozostać obojętnym wobec potencjalnych zagrożeń, na jakie w świecie cyfrowych mediów może być narażone dziecko, w wymia-

⁷¹ J. Pyżalski, M. Klichowski, M. Przybyła: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK)...*, s. 86–87.

⁷² A. Ogonowska: *Uzależnienia medialne...*, s. 112.

⁷³ A. Andrzejewska: *Dziecko w świecie rzeczywistym i wirtualnym...*, s. 53.

⁷⁴ M. Spitzer: *Cyfrowa demencja. W jaki sposób pozbawiamy rozumu siebie i swoje dzieci*. Przeł. A. Lipiński. Słupsk: Wydawnictwo Dobra Literatura, 2013, s. 236.

rze zarówno zdrowia fizycznego i psychospołecznego, jak i rozwoju poznawczego⁷⁵.

Bibliografia

- Bąk A.: *Korzystanie z urządzeń mobilnych przez małe dzieci w Polsce. Wyniki badania ilościowego*. Fundacja Dzieci Niczyje 2015. https://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Bak_Korzystanie_z_urzadzen_mobilnych_raport.pdf [15.09.2018].
- Borzucka-Sitkiewicz K., Leksy K.: *Ekshibicjonizm społeczny w Internecie. Motywy i potencjalne zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa młodzieży*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017.
- Common Sense Media: *Zero to Eight: Children's Media Use in America Report*. Common Sense Media 2013. <https://www.common-sensemedia.org/research/zero-to-eight-childrens-media-use-in-america-2013> [17.01.2018].
- Genc Z.: *Parents' Perceptions about the Mobile Technology Use of Pre-school Aged Children*. „Procedia – Social and Behavioral Sciences” 2014, vol. 146. www.researchgate.net/publication/265415913 [10.01.2018].
- Gutnick A.L. et al.: *Always Connected: The New Digital Habits of Young Children*. New York: The Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop, 2011. www.joanganzcooneycenter.org/wp-content/uploads/2011/03/jgcc_alwaysconnected.pdf [10.01.2018].
- Huk T.: *Smartphones in Child Upbringing During Early Childhood: Hazards and Possibilities from Mothers' Perspective*. „Kultura i Edukacja” 2017, nr 2 (116).
- Jaskuła S., Korporowicz L.: *Wychowanie do informacji: wyzwania i nadzieje*. „Pedagogika Społeczna” 2008, nr 1.
- Jędrzejko M., Morańska D.: *Cyfrowi Tubylcy. Socjopedagogiczne aspekty nowych technologii cyfrowych*. Dąbrowa Górnicza-Warszawa: Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej-Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2013.
- Kopczewski M., Dudziuk I.: *Zagrożenia, jakie niesie korzystanie z cyberprzestrzeni*. „Modele Inżynierii Teleinformatyki” 2012, nr 7. http://mit.weii.tu.koszalin.pl/MIT7/Modele%20inzynierii%20teleinformatyki%207_10%20Kopczewski%20Dudziuk.pdf [3.06.2018].
- Krzesińska-Zach B.: *Edukacja medialna dziecka w rodzinie – wybrane aspekty*. W: *Dziecko i media elektroniczne – nowy wymiar dzieciństwa*.

⁷⁵ Ibidem, s. 237.

- Red. J. Izdebska, T. Sosnowski. T. 1. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana, 2005.
- Małe dzieci w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych. Pomiędzy utopijnymi szansami a przesadzonymi zagrożeniami.* Red. J. Pyżalski. Łódź: Wydawnictwo „Eter”, 2017.
- Ogonowska A.: *Uzależnienia medialne, czyli o patologicznym wykorzystaniu mediów.* Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne, 2014.
- Patologie w cyberświecie.* Red. S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek. Radom: Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu, 2012.
- Pyżalski J., Klichowski M., Przybyła M.: *Szanse i zagrożenia w obszarze wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK), ze szczególnym uwzględnieniem aplikacji mobilnych (TIK-mobApp) przez dzieci w wieku 3–6 lat.* Poznań 2014. [Badania finansowane w ramach innowacji społecznych Narodowego Centrum Badań i Rozwoju (grant NCBiR/IS-1/2012)]. https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/12555/1/BestApp_raport_1_fin.pdf [3.06.2018].
- Skreczko A.: *Pedagogizacja rodziców w zakresie korzystania z mediów elektronicznych w wychowaniu rodzinnym.* W: *Media elektroniczne w życiu dziecka w kontekście wartości wychowawczych oraz zagrożeń.* Red. J. Izdebska. Białystok: Trans Humana, 2008.
- Spitzer M.: *Cyberchoroby. Jak cyfrowe życie rujnuje nasze zdrowie.* Przeł. M. Guzowska. Słupsk: Wydawnictwo Dobra Literatura, 2016.
- Spitzer M.: *Cyfrowa demencja. W jaki sposób pozbawiamy rozumu siebie i swoje dzieci.* Przeł. A. Lipiński. Słupsk: Wydawnictwo Dobra Literatura, 2013.
- Szmajdziński B.: *Syndrom Uzależnienia od Internetu.* Warszawa: Wydawnictwo Studio-Impuls, 2007.
- Szymański M.J.: *Socjologia edukacji. Zarys problematyki.* Kraków: Wydawnictwo Impuls, 2013.
- Tanaś M.: *Diagnoza funkcjonowania nastolatków w sieci – aspekty społeczne, edukacyjne i etyczne.* W: *Nastolatki wobec Internetu.* Red. M. Tanaś. Warszawa: NASK, 2016.
- Wiśniewski W.: *Społeczne potrzeby uzupełniania wiedzy.* W: *Wprowadzenie do pedagogiki dorosłych.* Red. T. Wujek. Warszawa: PWN, 1992.

Karina Leksy

Dominated by Information and Communication Technology – on the Consequences of the Stigma of Digital Childhood

Summary: The aim of the study is to demonstrate the significance of information and communication technologies for the health and development of

young children. A meta-analysis of the phenomenon has been carried out on the basis of the literature on the subject and statistical data. Attempts have been made to highlight the consequences – both positive and negative – of the participation of digital technology in the process of upbringing, because there is no doubt that today's children are born and grow up in a world dominated by new technology, which means that most of their first childhood experiences have a visual and media character. Statistics confirm the fact that the youngest children devote more and more time to new media, and the age of the children who use new media has fallen. However, the abuse of mobile digital media and the Internet by the youngest is associated with many threats and potential problems in the area of health and psycho-social functioning. Due to the fact that, most commonly, it is parents that are children's first teachers, they should introduce their children to the world of media with attention to "maintaining a balance between technical and cultural aspect of their development", both perceiving the positive sides of media and its use by the child, as well as being aware of and informed about potential threats (J. Morbitzer). Frequently, indispensable in this process is the pedagogization of parents and media education, which through the transfer of knowledge, shaping skills and attitudes allows to create rational, responsible and safe models of functioning in the world of media.

Key words: Internet, information and communication technologies, health threats, media education

Karina Leksy

Die von informatisch-kommunikativer Technologie Beherrschten – zu Folgen der digital gezeichneten Kindheit

Zusammenfassung: Die Abhandlung hat als Ziel, die Bedeutung der informatisch-kommunikativen Technologie für Gesundheit und Entwicklung kleiner Kinder zu schildern. In Anlehnung an Fachliteratur und statistische Daten wurde das Phänomen einer Metaanalyse unterworfen. Die Verfasserin bemüht sich, sowohl positive als auch negative Folgen digitaler Technologie im Erziehungsprozess der Jugendlichen hervorzuheben – eins ist zwar unbestreitbar: die Kinder von heute kommen zur Welt und heranwachsen in der von neuen Technologien beherrschten Welt. Infolgedessen haben ihre ersten, kindlichen Erfahrungen einen visuell-medialen Charakter. Den Statistiken zufolge widmen die Jüngsten den neuen Medien immer mehr Zeit und diese Medien werden auch von immer jüngeren Kindern benutzt. Indessen kann der Missbrauch von mobilen Digitalmedien und Internet von den Jüngsten zahlreiche Gefahren und mögliche Probleme im Bereich der Gesundheit und der psychosozialen Entwicklung nach sich ziehen. In Anbetracht dessen, dass die ersten Lehrer des Kindes meistens seine Eltern sind, sollten diese beim Einführen des Kindes in die Medienwelt dafür sorgen, dass „ein Gleichgewicht zwischen technischer und kultureller Seite der kindlichen Entwicklung erhalten wird“, demnach sollten sie positive Aspekte der Medien und deren Benutzung vom

Kind wahrnehmen, aber sich auch aller potenziellen Bedrohungen seitens Medien bewusst werden (J. Morbitzer). In dem Prozess brauchen die Eltern oft eine Pädagogisierung auf dem Gebiet Medien, in deren Folge rationale, verantwortungsvolle und sichere Muster des Bewegens in der Medienwelt ausgearbeitet werden können.

Schlüsselwörter: Internet, informatisch-kommunikative Technologien, Gesundheitsgefährdungen, mediale Bildung